

O „SOCIJALNOM GENOTIPU“ VOJVOĐANSKIH KOLONISTA IZ DURMITORSKOG KRAJA

UDK 316.343.42(=1:497.16)(497.113)

Radovan Pejanović

Poljoprivredni fakultet, Novi Sad

Čovek je dužan svome zavičajju.

(Ivo Andrić)

Izvod: Autor analizira „socijalni genotip“ (nacionalnu kulturu) vojvođanskih kolonista iz Durmitorskog kraja (Republika Crna Gora), povodom 62 godine njihove kolonizacije.

Polazeći od definicije nacionalne kulture Fukujame, po kojoj je kultura nasleđeni običaj, autor posmatra kulturu kao skup: tradicije, istorije, verovanja, običaja, kolektivnog pamćenja, jezika, simbola, vrednovanja i odgovarajućih obrazaca ponašanja.

Kulturne vrednosti mogu imati pozitivan ili negativan uticaj na društveno-ekonomski razvoj. Pritom svaki ekonomski sistem postaje osoben „kulturni kapital“. Razvoj zavisi i od specifičnosti upravo tog „kulturnog kapitala“.

Na osnovu analize bogate literarne građe, kao i ličnog iskustva (kao potomak kolonista), autor ističe glavne crte kolonista: dinarski tip ličnosti, violentnost, epski duh, tradicionalnu kulturu, seljačke korene. Bogato seljačko iskustvo i iskonska vezanost za poljoprivredu čini ruralni karakter ovih ljudi.

Autor analizira korene ovih kolonista, polazeći od teze da poštovanje korena znači dostojanstvo pojedinaca i nacije, kao i njihovog kulturnog identiteta. Negovanje kulturne baštine je danas važnije nego ikada, jer procesi tranzicije i globalizacije prete poništavanjem moralnih vrednosti tradicionalne kulture.

Ključne reči: nacionalna kultura, kolonisti, moral, mentalitet, seljački koreni

Uvod

U ovom radu analiziramo „socijalni genotip“ (nacionalnu kulturu) i etologiju¹ vojvođanskih kolonista iz Durmitorskog kraja, koji su 1945. godine u „vlaklu bez voznog reda“ stigli u Vrbas (oko 600 porodica) i naselili se, najvećim delom, u Bačko Dobro Polje.

¹ Pod „socijalnim genotipom“ podrazumevamo nacionalnu kulturu jedne etničke zajednice. Pod **nacionalnom kulturom** podrazumevamo „obrazac mišljenja, osećanja i delovanja, koje svaka osoba stekne u detinjstvu i zatim primenjuje kroz čitav život“ (Hafsted). **Genotip** (grč. *genos typos*) je biološki skup svih naslednih osobina koje jedan organizam sadrži i koje pod određenim uslovima dovodi do razvika jedne određene individue (Vujaklija, 2000). **Etologija** (grč. *ethos, logia*) znači prikazivanje (ili crtanje) karaktera jednog čoveka ili moralnih shvatanja i običaja naroda (Vujaklija, 2000). Reč je o karakterologiji (izraz Dž. S. Mila) o kojoj je kod nas pisao Dvorniković ili o etnopsihologiji (Cvijić).

Polazeći od definicije nacionalne kulture Fukujame („Sudar kultura“), po kojoj je kultura nasleđeni običaj, posmatramo kulturu kao skup: tradicije, istorije, verovanja, običaja, jezika, kolektivnog pamćenja, simbola, vrednovanja i odgovarajućih obrazaca mišljenja i ponašanja.

Kultura se, po Slobodanu Jovanoviću, pojavljuje kao osnovni postulat razvoja narodnog identiteta.²

Zašto je **važno** istraživanje ove problematike?

Kulturne vrednosti mogu imati pozitivan ili negativan uticaj na društveno-ekonomski razvoj. Pritom svaki ekonomski sistem postaje osoben „kulturni kapital.“ Razvoj zavisi i od upravo tog „kulturnog kapitala.“

Aktuelnost ovakvih istraživanja proističe i iz novih evropskih kulturnih tokova. Evropska unija, naime, podržavajući projekat „Izgradnja Evrope“, na čijem čelu je ugledni francuski istoričar Žak le Gof, namerava da svoje multikulturalno određenje osvedoči na autentičnom interdisciplinarnom istraživačkom radu u proučavanju prošlosti evropskih naroda ponaosob. Ideja ovog projekta zasnovana je na stvaralačkoj integracionoj vezi nacionalnog identiteta evropskih naroda i evropskog nadnacionalnog identiteta, koji proističe iz njihovog mozaika postojanja.³ Proučavanjem evropske istorije dolazi se do podataka koji govore o autohtonosti i različitosti razvoja država i nacija.

Pored toga, proučavanje i poštovanje korena znači dostojanstvo pojedinaca i nacije, kao i njihovog kulturnog identiteta. „Maslinovo drvo“ govori o tome kome pripadamo, geografski, kulturološki, antropološki, istorijski, lingvistički, religijski. Ukoliko zaboravimo azbuku, mitove, pesme, „adresu nacionalne galerije“, ne možemo iz toga zaborava ostati neoštećeni.

Ukoliko zaboravimo odakle smo, nikada nećemo znati da li idemo u dobrom pravcu.

Upravo zbog toga, kao i zbog pijeteta prema mojim precima (kolonistima), opredelio sam se za ovu temu.

Na osnovu analize bogate literarne građe (koju sam sakupio), kao i ličnog iskustva (kao potomak kolonista), ističem glavne crte kolonista: dinarski tip ličnosti, violentnost, epski duh, tradicionalizam, seljački koreni, upečatljivost doživljaja vojvođanske ravnice.

Antropološke karakteristike

O ovom fenomenu pisali su Ivanović, Valšik, Puljanos, Cvijić, Vlahović i dr. Svima njima je zajedničko da Crnogorce (pa i Durmitorce) smatraju najtipičnijim **dinarcima** („dinarska rasa“ – kako to kaže Deniker ili „dinarski antropološki tip“ – kako to ističe Vlahović). Aris Puljanos, poznati grčki antropolog, savremenu crnogorsku populaciju dovodi u vezu sa autohtonom balkanskom kontinentalnom varijantom evropskog stanovništva, koje je bilo starije od mediteranskog i vodilo je poreklo od potomaka gornjepaleolitskih Evropljana (Vlahović, 2008).

2 „Kad je reč o kulturi jednog naroda moraju se uzeti u obzir sve grane njegovog duhovnog života: ne samo njegova nauka, nego isto tako njegova vera i moral, njegova književnost i umetnost, njegova politika i pravo, njegova vojska i privreda, njegovi običaji i zabave“ (Jovanović, S.: Kulturni obrazac, Stubovi kulture, Beograd 2005).

3 Deo ovog projekta je i rad nemačkog istoričara Hagena Šulcea „Država i nacija u evropskoj istoriji“, koje je objavljeno i kod nas. Šulc nam govori da su nacije i nacionalne države još uvek živa kulturna i duhovna bića i izraz one raznovrsnosti bez koje bi Evropa izgubila svoju suštinu.

Unutar dinarskog tipa Jan Valšik, češki antropolog, izdvojio je jedan poseban, **Durmitorski podtip**, koji **karakterišu**: visok ili čak vrlo visok rast, velika glava, crne ili plave oči, kosa crna ili braonkasta, pravi ili kukasti (orlovski) nos, lice koje iznenađuje svojom širinom. Najlepsi soj na Balkanskom poluostrvu, kako kaže Jovan Cvijić, koji je sa ponosom isticao svoje poreklo upravo iz ovoga kraja.

Durmitorski antropološki podtip je karakterističan, po našem mišljenju, i za potomke durmitorskih kolonista, iako bi ovu hipotezu trebalo da provere savremeni antropolozi.

Gorštačke osobine i mentalitet

Proučavajući tzv. karstni način života, Jovan Cvijić („Karst i čovek“) ističe da je život na karstu (kršu) kakav je Durmitorski omogućavao razvoj **zdravog i plodnog** stanovništva. Kolonizacijom u vojvodansku ravnicu, ali ne samo njome, došlo je do promena i u zdravlju (srčana i bubrežna oboljenja) i u plodnosti (jedno ili dvoje dece).

Priroda durmitorskog karsta primoravala je ljude iz ovoga kraja da budu **istrajni i dovtljiviji**, što su, uglavnom, i njihovi potomci.

Violentnost je „genetska“ osobina ovih ljudi. I to violentnost u Cvijićeovom smislu: silina, žustrina, plahovitost, često neobuzdanost. Njihova plahovitost je jaka, vulkanska. Slobodan Jovanović ističe ljude „nemirne i buntovne“ sa „sirovim stočarskim naravima“, sa mnogo „hajdučke krvi u žilama.“ Tvrdi opori život i „hajdučka tvrdoća duha“, smatra Jovanović, prelamali su se kroz prizmu jednog nomadskog i buntovnog moralnog kodeksa. Posebno to dolazi do izražaja (i kod potomaka kolonista) prema sili i nepravdi. I nije ni čudo što je to narod koji se među prvima suprotstavio fašizmu, najvećem zlu čovečanstva.

Kolonisti iz Durmitorskog kraja doneli su u Vojvodinu **plemensku svest**. To je osećaj pripadništva zajednici, koja ih nečim zbližava. Tom svešću neguje se prošlost i gaji rodoljublje. Srodstvo plemenika najčešće se manifestuje slavom (krsnim imenom), što govori o pravoslavnoj tradiciji ovih ljudi.

U plemenskom životu formirao se naročit i uzoran **plemenski moral**, tj. svest o zajedničkoj pripadnosti prožet ponosom, koji je moralna karakteristika i kolonista-potomaka. Pored toga, većina karakterologa je saglasna oko četiri dominantne crte ličnosti, kao trajnih obeležja ovoga mentaliteta: borbenost, inat, melanholija i trpnja.

Durmitorci i njihovi potomci se osećaju **starohercegovačkim Srbima**. Oni su Crnogorci po pripadnosti državi Crnoj Gori, na koju su ponosni. **Pravoslavnu veru** cene i misle da je najbolja vera i jedina koja drži do čoveka.⁴ Ali, pored toga, nisu posebno pobožni, niti često idu u crkvu. Izlaze na groblje svojih, kad god je običaj i red, pale sveću i poslužuju rakiju za dušu.

Ljudi bogate duše

Neke narode priroda je obdarila naftom, a neke „**plodnom dušom**“. Naši kolonisti su doneli upravo „plodnu dušu“ i posejali je na plodne vojvodanske njive.

⁴ Pravoslavna crkva se kroz istoriju pokazala kao „konzervator“ tradicionalnih vrednosti, „čuvar“ ishodišta i patriotskog osećaja. S tim u vezi Cvijić kaže: „Pravoslavni su dakle u celini uporni, nepomirljivi predstavnici težnje za samostalnim nacionalnim i kulturnim životom i pravoslavna vera je etiketa, koja te težnje najbolje obeležava“.

Prirodna **bistrina** i obdarenost ovih ljudi, kao i **osećajnost** i to ona duboka, raznovrsna i fina osećajnost, izvor su njihove poetičnosti, a često i melanholičnosti. Čovek ovog kraja je, kroz istoriju, gotovo redovno živeo u materijalnoj nemaštini, ali ne i u moralnoj bedi. Život ovih ljudi potvrdio je kasniju misao Eriha Froma po kojoj je „duhovni razvoj put ka maksimalnom zadovoljstvu“, kao i misao po kojoj „... paralelno sa jačanjem materijalne moći čovek postaje sve siromašniji.“

Sarodnost ovih ljudi najčešće se izražava kroz brigu za dobrobit drugih, nasuprot surovom egoizmu i individualizmu, koji vladaju savremenim svetom. Ljubav, solidarnost i saosećanje – duhovni su kvaliteti ovih ljudi.

Gostoprimstvo je tradicija ovih ljudi. Posebno se raduju dolasku svojte, kumova, prijatelja. I danas kod potomaka kolonista, za vreme slave, dolazi do izražaja radost dočekivanja. Slava se prenosi sa kolena na koleno. Preko nje se može zaključiti koje porodice vode poreklo od kojeg pretka. Najmasovnije slave iz ovog kraja su Đurđev dan, Jovan dan, Nikolj dan, Arandjelov dan, Lučin dan, Savin dan, Tomin dan i dr.

Učenost ovi ljudi cene iznad svega, te se i danas prebrojavaju učeni članovi iz pojedinih kuća i s ponosom i poštovanjem ističe njihovo ime. Stoga se podsticalo obrazovanje, koje je smatrano najbitnijom delatnošću, koja treba pojedinca da izvede iz zaostalosti i materijalne nemaštine.

Snaga **reči** je izražena kod ovih ljudi, i to reči koja je uvek zasnovana na onolikoj moći kolika je dovoljna da osvoji srca onih kojima je upućena. Jer, kako to kaže Petar I, „ljudima u većini prilika nije dovoljno objasniti samo jednu stvar, da u nju vjeruju, ili da vas poslušaju, govoriti samo njihovoj pameti; no im se valja obratiti i srcu, njihovom osjećanju...“ Čist narodni jezik i **besedništvo** – neguju se kod ovih ljudi. Besede, zdravice, negovanje kulta reči, ali i kulta dela.

Moralna dimenzija ovih ljudi

Moralni princip je duboko usađen kod Durmitoraca i njihovih potomaka-voždanskih kolonista („Svak je rođen da po jednom umre, čast i bruka žive dovijeka“ – Njegoš). Za čast, obraz i slobodu se ginulo. Posebno je borba za slobodu bila zaveštanje („Mlado žito navijaj klasove, pređe roka, došla ti je žnjetva“ – Njegoš).

Petar I, Njegoš i Marko Miljanov su udarili moralne temelje ovih ljudi, posebno njihovi moralni stavovi: „Budi prvo čovjek, pa onda razmišljaj o ostalom“ – Petar I; „Treba služiti časti i imenu“ – Njegoš, „Junaštvo je braniti sebe od drugoga, a čojstvo drugoga od sebe“ – Marko Miljanov).

Petar I, Njegoš i Marko Miljanov su ličnosti koji su sinonimi **crnogorske etike**. To je etika koja nije počivala na „topuzu“, nego na stvarnim ličnim primerima čistote i odricanja. Posebno je značajna etika „Poslanica“, „Gorskog vijenca“, „Luče mikrokozme“, „Primjera čojstva i junaštva“. Veoma su aktuelne mnoge **Njegoševe misli**, kao na primer: „...Đe poznanstva* među ljude nema/Tu je ljudsko ime porugano“. (*obzir); „Zloća, zavist, adsko nasljedije/ Ovo čojka niže skota stavlja“. ⁵

Poslanice Petra I su nam „utkale“ poruku: ne budi ono što moraš biti, nego ono što treba da budeš, tj. ne učini ono što možeš učiniti, nego ono što treba da učiniš. Znači, večna uzdržljivost i obuzdavanje nagonskog uz **široke vidike razuma**, bio bi na

5 U nameri da bude „česni i blagorodni Jevropejac“ Njegoš je, u samoj suštini svoga dela, nameravao da narod izvede iz zaostalosti putem obrazovanja, ali i da oslobodi svoj narod viševekovnog ropstva (Ivo Andrić).

različite načine izrečen osnovni srok njegovih poruka. Pišući poslanice narodu, Vladika Petar I istovremeno teži da urazumi i protivnike, pa i oni mogu naći u njima velike etičke poruke. Držeći se stare hrišćanske mudrosti: „Čestit čovjek je najblagorodnije djelo božje“, on je to produbljavao i poistovećujući istinski svoje i narodne interese nalazio je u tome glavni vid duševnog zadovoljstva. Posebno je velika uloga molbi, zakletvi i kletvi u Poslanicama Petra I.

Etika je, dakle, **temelj** našeg identiteta. To su nam darivali naši preci i duboko je usadili u naše biće. Ovo s ponosom ističem i zbog toga što živimo danas u uslovima svekolike krize, posebno moralne krize. Moralni sunovrat, koji nam pretilo, naprosto zahteva da se prozbori i o ovoj temi, ne da bi se hvalilo, nego da bi se istakla **nužnost moralne obnove**, kao put izlaska iz lavirinta u koji je društvo upalo i iz kojeg ne zna i ne može da izađe.

Primeri čojstva i junaštva, na kojima su odgajani kolonisti iz ovoga kraja i njihovi potomci, put je izlaska iz te opasne moralne krize, koja razara i uništava sve duhovne vrednosti.

Epski i lirski duh

Na putu određenja našeg nacionalnog identiteta nezaobilazno je ime Vuka Karadžića, koji je prihvatio shvatanje nacije kao duhovne porodice. Po njemu su Srbi imali nacionalni karakter zasnovan na narodnim umotvorinama, običajima i verovanjima. Vukove narodne pesme, kosovski mit i Njegoševa filozofija o vaseljenskoj borbi između Dobra i Zla dali su početni podstrek razmišljanju o našem nacionalnom karakteru.

Kolonisti su u Vojvodinu sa sobom **doneli** predanja, legende, bajke, basne i poslovice, mitove, rituale i običaje. Doneli su epske pesme, koje su pevali uz gusle, koje su bile i ostale simbol večne borbe ovih ljudi. **Gusle** su formirale ratnički kult, negovale gorštački ponos, osuđivale agresivnost osvajača, odbacivale „latinsko“ lukavstvo i dvoličnost. Duhovno oslonjene na ideologiju kosovskog zaveta, gusle su učinile da se, kako kaže Jovan Cvijić, i „poslednji seljak oseća potomkom plemstva.“⁶

Gusle – taj čudesni, mitski narodni instrument, nerazdvojni je deo duhovnog života ovih ljudi. One su nacionalna svetinja, kult. Likovni simboli na ovom instrumentu su elementi koji upotpunjuju značenje i pojačavaju snagu poruke guslarske pesme. Jer one „govore“ ne samo kroz usta pevača, nego i jezikom simboličnih likova.⁷

Greše oni koji gusle smatraju simbolom zaostalosti i mitologije. Zaboravljaju, međutim, da su gusle razumevali jedan Gete, Puškin, Mickijević, sve do Prospera, Merimea i njegovih „Gusala“ (1827) pa do veličanstvenog Lubardinog „Slepog guslara“ (ulje na platnu).

Preko gusala smo razumeli mnoge kultne **epske narodne pesme**, kakva je „Ženidba Maksima Crnojevića“, koju su kolonisti doneli iz svoje „kolevke“ i kojom su vaspitavali svoje potomke.⁸

6 Srećna je okolnost što je Crna Gora dugo vremena živela u “blagostanju siromaštva”, pa nije bilo imovinske podvojenosti, koja bi, kao danas, povećavala međusobne razmirice.

7 Devedesetih godina prošlog veka gusle su, na žalost, zloupotrebljavane u političke svrhe i pretvarane u instrument govora mržnje. Od tada se javio prezir, kod nekih, prema ovom instrumentu.

8 U strukturi pesme nalazi se mitski motiv kažnjenog hibrisa. Hibris znači samoprecenjivanje, preterani ponos, oholost, zloupotreba snage. Poruka pesme je da sve što činimo sebi činimo. Mlečići će “seiriti”, Turci će se dramom okoristiti, ali ni jedni ni drugi nisu njeni uzročnici. Dvostruko “oticanje” naše sopstvene krvi, pokoljem i prevarom, ovde je delo naših naravi.

Tu su, dalje, i pesme o događajima i junacima Crne Gore, od sredine XVII veka naovamo. Tu je, na prvom mestu, krug pesama o Baju Nikoliću – Pivljaninu („Bajo Pivljanin i beg Ljubović“). Kulturni junak ovoga kraja je i Novica Cerović („Smrt Smail age Čengića“).⁹

Epska narodna poezija, koja se negovala kod ovih ljudi, **izraz** je njihove vekovne borbe za slobodu. U njoj je data impresivna slika jednog posebnog života, izražena je jedna izgrađena, dobrim delom posebna etika našeg patrijarhalnog čoveka, jedan ponegde krut, ali uvek uzdignut humanizam.

Nakon čestih čitanja Vukovih zbirki narodne poezije uvek nas je zadržavala i opčinjavala **lirska narodna pesma** „Vila zida grad“. Ova čudesna i zagonetna pesma govori o jednom priviđenju, o gradu koji nastaje na ogranku oblaka. Reč je o jednoj divnoj opseni, očaranju koje obuzima onoga ko je peva i onoga ko je sluša (ili čita). Njen početak se javlja u većem broju lirskih i obrednih pesama Crne Gore. Taj početak pesme je uvod u jednu fascinaciju: „ Grad gradila bjela vila/Ni na nebu, ni na zemlji,/No na granu od oblaka...“ Složenost opsene se uvećava sa svakim stihom i zato tema ostaje kratka. Ona nam dovodi u svest različite motive, i kao da se ne opredeljuje ni za jedan od njih, da bi sugerisala jedan veći i teži motiv, za koji kao da nemamo imena. Pesma se završava motivom svadbe, koja je kod Crnogoraca bila velika svečanost. Ona je isticala orodažavanje rodova i plemena i bila trenutak da se čitaju predznaci i znamenja.

Seljački koreni i ruralni govor

Kolonisti iz Durmitorskog kraja su ljudi dubokih **seljačkih korena**. Durmitorsko seljaštvo je oduvek živelo od dve osnovne isključive delatnosti – zemljoradnje i stočarstva. Zemlja je oduvek za durmitorskog seljaka bila najveće blago, ono kojeg nikada dovoljno nije imao i za kojim je uvek čeznuo.

Stoka je, durmitorskom seljaku, pored zemlje, bila jedino blago, i to ono iz kojeg se najlakše mogla izvući para za svaku potrebu, pa se on svim silama trudio da je i zazimi što više. Problem je bio ograničenost livada, odnosno sena i slame za njenu ishranu u toku duge, čak i šestomesečne planinske zime.

Najveća vrednost ovoga kraja je čovek-seljak. On je najuporniji i najtvrdokorniji u našem narodu. On je čuvar rodne grude, kako to kaže poznati književnik Grigorije Božović. Stvaralac jezika, nosilac predanja, bespogodbeni stub nacionalni...

Seljačko poreklo ovih ljudi potvrđuje i stočarsko-ratarska **leksika** (jezik kao „kućište bića“, nasuprot jeziku kao „zaboravu bića“, kako bi to rekao Hajdeger). Ona je tradicionalna, raznovrsna, bogata, originalna, maštovita, adekvatna načinu življenja. Terminologija ovih reči je melodična, zvučna, sadržajna, estetski doterana i ćirilčno ispisana. Kroz govor ovih ljudi se odslikavaju život, teškoće, mentalitet, dobroćudnost, hrabrost i slobodoumnost durmitorskog ratara, stočara i ratnika. Ljudi ovoga kraja poštuju jezik i govor, iskaz i poruku. Oni znaju za dragocenu misao Rolana Barta, po kojoj „ogrešenje o jezik je ogrešenje o moral.“

Miro Vuksanović u svojoj trilogiji: „Semolj gora“, „Semolj zemlja“ i „Semolj ljudi“ ističe raskošno bogatstvo leksike ovoga kraja. Tako, na primer, u „Semolj

⁹ Njegove moralne osobine opevao je i knjaz Nikola u “Drobnačkom kolu”, gde kaže: „Koliko je hrabar Noko/ toliko je dobra duša;/ s poštovanjem i ljubavi/njega rado svako sluša.“

zemlji“ pod odrednicom „Govedarnik“ beleži: „Kada ih na vrućini, u progonima, u ispaši, napadaju obadovi sa svih strana, ona nadignu repove, dignu ćuše visoko, rogovima pleća dotiču i bježe na Govedarnike“ (str. 76).

Osim zavičajne, bogate leksike, koju su sa sobom doneli i zadržali (jezička darovitost), Durmitorci su prihvatili i vojvođansku leksiku, posebno germanizme (kao na primer, „šifonjer“, „špajz“, itd.).

Upečatljivi doživljaji bačke ravnice

Susret kolonista sa bačkom ravnicom bio je **dramatičan**. Mnogi nisu izdržali, vratili su se. Oni koji su ostali, gledali su, ćutali i učili. Putovanja u Koviljski rit, na Titelski breg... Odlasci na vašare (oktobarski-veliki vašar da se „vide“ devojke, jesenji, proletnji, konjski), lovove, svinjokolje.

Smenjuju se **čarobne slike** vojvođanskih ljudi, njiva, dvorišta i avlija, švapskih kuća. Kredenc, umivaonik, sto i stolice, divan, stari sat, zidani šporet, pozdernjača, zidovi okrečeni i išarani valjkom (prikazuju sliku žene koja nosi gusku pod miškom)... Slike njenih paora, meštana, Mađara, Nemaca, Slovaka, Rusina, ritova, salaša, polja... Slike raspevane ravnice.

Vojvodina je postala naš zavičaj, za koji smo vezani, onako kako je svaki čovek svuda vezan za tle sa kojeg je ponikao. Vojvodina je uvek bila, od Čarnojevića do danas, kako to kaže Boško Petrović, „hraniteljka mnogih usta što su govorila različitim jezicima“. Vezani smo, mi potomci kolonista, za taj prašnjavi, crni ili žuti lik njive, majke hraniteljke. Ta konjovićevska zaljubljenost u ravničarski krajolik bogata je raspevanim opisima njiva, bašta, Dunava...

Svaki dan i svaki mesec je za koloniste u raskošnoj i bogatoj Vojvodini bio i ostao praznik, priča za sebe. U **januaru** su kolonisti videli čuvare ritskih konja, čikoše, kako hvataju konje u čoporima, da bi ih predali vlasnicima na štalsku negu. Čikoši tada nose sa sobom: oglavnicu, ularicu, uzdicu, štranjčicu, kamdžiju, kabanicu, cipovčicu, slaninicu, britvicu, papričicu, ćuturicu, šubaricu, uzicu, pajvan,... Pred Božić domaćice spremaju sitne kolače – gurabije, poljupčice, štanglice, pogačice, medenjake,... Za Badnji dan i Božić pevalo se „Roždestvo“ i druge duhovne pesme, pravila česnica i kuvala sarma.

Trskari (kosači trske) popravljaju alat, lovci idu u lov na divlje guske i na divlje svinje.

Žene lože u peći, zagrevaju ih i peku krompiraču.

Održavaju se prela i u goste kod rođaka dolaze devojke (udavače). Na prelo se pozivaju momci koji bi mogli biti đuvegije, a tu se nađu tetke, strine, šurnjaje, koje hvale ili kude prijui.

U **februaru** se pregledaju deca, da nisu vašljiva. Ako jesu, kosa im se maže gasom. Lovci idu u lov na lisice (noću). Mesi se mučenica i kuva paprikaš.

Počinje orezivanje i odgrtanje vinograda. Baštovani prave tople leje od konjskog ogorelog đubreta i zemlje za rani rasad povrća.

U **martu** mlađe žene i devojke čiste i prekopavaju bašte oko kuće, spremajući ih za sadnju.

Rumski vašar, jedan od najpoznatijih i najvećih vašara. Kupuju se stoka, nazimad, junice, zečevi, golubovi. Kupuju se i razni predmeti: frule, dvojnice, drombulje,

dunstflaše, pljoske, brice, četke, pasiri, sita, rešeta, avani, tučkovi, tiganji, tepsije, bakračači, sadžaci.

Za dan žena, žene mese kolače i pokazuju ručne radove. Štrikaju se zepe, potkrpljavaju i pendžetiraju.

U **aprilu** počinju poljski radovi. Ratari vrše predsetvenu obradu njiva: drljaju, kultivišu, sitne i pripremaju zemlju za prolećnu setvu. Kuće se lepe i kreče i zakivaju se daske vrapčare. Legu se pilići.

U **maju** počinje čuvanje seoskih krava na seoskim pašnjacima kraj sela. Bere se dudovo lišće za ishranu svilenih buba. Bere se zovin cvet za pravljenje soka.

U **junu** cvetaju lipe. Pčelari spremaju košnice za rojenje pčela. Bere se grašak i vadi mladi krompir. Domaćice stavljaju dunst od ranih trešanja. Čupa se perje matorih gusaka.

Jul je žetva u punom jeku. Vozi se pšenica i dene u kamare u dvorištu ili na gumnu. Peče se rakija dudara. Mese se i peku pite od jabuka. Kuva se mladi kukuruz. Od zrelih kajsija spremaju se pekmez i kompot, kupi se plod za rakiju kajsijevaču. Seče se mak i ostavlja za kolače (štrudla s makom i rezanci s makom). Deca se kupaju u Prolovoj bari.

U **avgustu** počinje lov na grlice, gugutke, divlje golubove, prepelice i divlje patke. Sveti Ilija, praznik (Ilin dan).

Septembar je mesec svadbi, proševina, veridbe i prstenovanja devojaka. Tera se stoka na vašar u Rumu. Beru se bundeve i kuva se paradajz.

U **oktobru** počinje lov na fazane i zečeve. Kljukaju se guske i patke. Sprema se burad (kace) za salamuru i oštire noževi za klanje svinja. Kolju se svinje i prave kobasice. Meso i slanina se stavljaju u salamure. Topi se mast i prave čvarci.

U **decembru** se kolju debele svinje, kuva svinjski paprikaš i mese krofne. Krune se kukuruzi, ručno. Teku pripreme za doček Novi godine: spremaju se i peku prasci, čurke, čurani, žene savijaju sarmu. Kiti se jelka. Svi se vesele.

I danas, nakon šezdeset godina, kolonisti **pevaju Vojvodini**, zajedno sa Miroslavom Antićem:

„Volim je od štala do oltarskih dveri i od blata do pšenice, / toplu od ciganskih gudala i blagdanskih očenaša, / vršidbenu i zadušničku, smeđu kao devojačke pletenice, / tu zemlju čardaša, čaša i bezemljaša...“

Zaključak i poruka

Sve ovo govorim iz potrebe da istaknem da su kolonisti, ne samo iz Crne Gore, nego i iz Krajine, Like, Dalmacije i sa juga Srbije, doneli sa sobom snažno kulturno nasleđe, **kulturno blago**, veliki „kulturni kapital.“ Taj kapital su „oplodili“ u raskošnoj vojvodanskoj ravnici.

Pod „kulturnim kapitalom“ podrazumevam način života jednog društva u celini: njegove vrednosti, običaje, simbole, jezik, institucije, kolektivno pamćenje, ljudske odnose. Posebno ističem moral, koji je u savremenom svetu deficitaran. Ili jezik, čiji je raskošno bogatstvo otkrio Vuk Karadžić, koji je upravo iz Durmitorskog kraja.

Ako hoćemo da uvažimo druge, a to želimo, moramo prvo uvažavati sebe. Ako hoćemo sebe da uvažimo, moramo da prepoznamo našu kulturnu baštinu, veliku tradiciju, te **darove naših predaka**, da otvorimo njenu značenjsku mapu, da preko toga pospešimo blagotvorni pokret unutar našeg duha. Moramo „**da zahvatimo bistrinu sa**

samog izvora.“ Jer oni koji ne čuvaju duhovna i kulturna blaga iz prošlosti, ne oživljavaju ih u realnom i svakodnevnom životu, kao posledicu imaju defektnu sadašnjost i neizvesnu budućnost. Zato su nam važni **koreni i identitet**.

Oni su važni i zbog toga što je danas prisutno poništavanje moralnih vrednosti tradicionalne kulture. Tradicija smeta svima onima koji bi da potru u svest urezane simboličke predstave nacionalne časti i dostojanstva. Brisanjem simboličkih pamćenja i težnjom da se svet simbola izjednači sa pojavnim, svelo bi današnjeg čoveka, kako bi Aba Justin rekao, na „bezdušnu stvar među bezdušnim stvarima“.

Zato prave vrednosti našega naroda moramo **preneti u savremenost**, na jedan raskošan, stvaralački način. To bi bio naš dragoceni prilog modernim evropskim i svetskim kulturnim tokovima. To je ono što treba novom društvu, koje se gradi i bez čega ne može nastati. Kolonisti, koji time raspolažu, i njihovi potomci, koji su to primili i nasledili, spremni su da ugrade „duhovni kapital“, koji je važniji od svakog drugog kapitala.

Literatura

- Andrić, I.: Njegoš kao tragični junak kosovske misli, Oktoih, Podgorica 1996.
Andrićev azbučnik, Matica srpska, Novi Sad 1975.
Antić, M.: Vojvodina, NIP „Dnevnik“, Novi Sad 1976.
Arhiv mesne zajednice, Bačko Dobro Polje 2006.
Bačko Dobro Polje – gorštaci u ravnici, Etnografski institut, SANU, urednik akademik Obren Blagojević, Beograd 1979.
Blagojević, O.: Piva, posebno izdanje SANU, odeljenje društvenih nauka 69, Beograd 1971.
Blagojević, O.: Durmitor, Izabrana djela, knj. 10, Beograd 1996.
Bećirović, R.: Nagorkinje, zbirka, autorovo izdanje, Nikšić 1969.
Božović, G.: Kroz nekadašnju tromeđu, Beograd 2007.
Bukurov, B.: Poreklo stanovništva Vojvodine, Novi Sad 1957.
Vasović, M.: Najnovije naseljavanje Crnogoraca u nekim bačkim selima, Matica srpska, Novi Sad 1959.
Vlahović, P.: Neke etničko-antropološke karakteristike sela Crne Gore na Durmitoru, Glasnik Etnografskog muzeja na Cetinju, knjiga II, Cetinje 1962.
Vlahović, P.: Dinarski tip i njegovi varijeteti u Crnoj Gori, Glasnik Antropološkog društva Srbije, sv. 43, Novi Sad 2008, str. 7-14.
Vlahović, P.: Čovek u vremenu i prostoru, antropologija, »Vuk Karadžić«, Beograd 1996.
Vuksanović, M.: Semolj gora, Prosveta, 2000.
Vuksanović, M.: Semolj zemlja, Filip Višnjić i Politika, 2006.
Vuksanović, M.: Semolj ljudi, SKZ, Beograd 2008.
Gavrilović, Ž.: Prilog poznavanju uticaja posleratne migracije na telesno stanje Crnogoraca u Vojvodini, Matica srpska, Posebna izdanja, Novi Sad 1960.
Gezeman, G.: Čojstvo i junaštvo starih Crnogoraca, Cetinje 1968.
Genocid nad nemačkom manjinom u Jugoslaviji 1944-1948, Društvo za srpsko-nemačku saradnju, Beograd 2004.
Danojlić, M.: Lične stvari – ogledi o sebi i drugima. Plato, Beograd 2001.
Deniker, J.: Rase i narodi na zemlji, CID, Podgorica 2002.
Durmitorska knjiga I, Udruženje Durmitoraca u Beogradu, Stručna knjiga, Beograd 2001.
Epska narodna poezija Crne Gore, Grafički zavod, Titograd 1966.
Erdeljanović, J.: Stara Crna Gora, Beograd 1926.
From, E.: Imati ili biti, Naprijed, Nolit, A. Cesarec, Zagreb 1984.
Žarković, V.: Stazama slobode, sećanja, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica 2000.

- Ivanović, B.M.: Antropogeneza i adaptacija Crnogoraca, Glasnik antropološkog društva Jugoslavije, sv. 35, Beograd 1999-2000. Str. 33-50.
- Ivanović, B.: Durmitorci, NIO »Univerzitetska riječ, Nikšić 1987.
- Jankulov, B.: Pregled kolonizacije Vojvodine u XVIII i IX veku, Matica srpska, Posebna izdanja, Novi Sad 1961.
- Jovanović, S.: Sabrana dela, BIGZ, Jugoslavijapublik i SKZ, Beograd 1990.
- Jovanović, S.: Kulturni obrazac, Stubovi kulture, Beograd 2005.
- Jovanović, B.: Karakter kao sudbina: eseji o etnopsihologiji, Narodna biblioteka »Stefan Prvovenčani«, Kraljevo 2002.
- Karadžić, V.: O Crnoj Gori, Sabrana dela, Beograd 1972.
- Kultura i razvoj, IDN, Beograd 2004.
- Kuper, Dž. K.: Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola, „Prosveta – Nolit“, Beograd 1986.
- Luburić, A.: Drobnejaci, Beograd 1930.
- Milojević, B.Ž.: Durmitor, regionalno-geografska ispitivanja, Zbornik radova Geografskog instituta, SAN, knj. 2, Beograd 1951.
- Miljanov, M.: Primjeri čojstva i junaštva, Obod, Cetinje 1980.
- Nikolić Desanka, Miljana Radovanović: Pristup proučavanju savremenih etničkih procesa u kolonističkom naselju Bačko Dobro Polje, Glasnik Etnografskog instituta XXVI, Beograd 1977.
- Njegoš-Petrović, P.: Gorski vijenac, SKZ, Beograd 1999.
- Ostojić, Đ.: Drobšnjak, narodni život i običaji, Pljevlja 1966.
- Ostojić, Đ.: Drobšnjak, plemenski život i tradicija, Čigoja štampa, Beograd 2000.
- Pejanović, M.: Godijelji, Drobnjačko selo, Obod, Cetinje 2005.
- Pejanović, R.: Plodne duše i plodne njive, povodom 60 godina kolonizacije, Poljoprivrednik, Novi Sad, br. 2318/30. XII 2005. str. 12.
- Pejanović, R.: Šezdeset godina kolonizacije i borbe protiv fašizma, prigodan govor na svečanoj akademiji u Bačkom Dobrom Polju povodom 60 godina kolonizacije, 19. XI 2005, Glas javnosti, Vrbas, 25.XI 2005.
- Pejanović, Predgovor za knjigu »Bočar kroz seobe« autora M. Drobca, Novi Sad 2006, str. 1-2.
- Pejanović, R.: O etologiji vojvodanskih kolonista iz Durmitorskog kraja (povodom 60 godina kolonizacije), Letopis naučnih radova, Poljoprivredni fakultet, Novi Sad, br.1/2006, str. 200-219.
- Petrović, B.: Usmena reč, Matica srpska, Novi Sad 1991.
- Petrović Petar I (Sveti Petar Cetinjski): Poslanice, »Nikšićke novine«, Nikšić 1998.
- Pripovjedanje i umovanje narodno, izbor iz usmene književnosti, Svjetlost, Sarajevo 1989.
- Posjetnik o Crnoj Gori i Crnogorstvu, Dignitas, Cetinje 1966.
- Rečnik srpskih govora Vojvodine, Matica srpska, Tiski cvet, Novi Sad 2000.
- Rovinski, P.A.: Černogorija, I-III, Sankt Peterburg 1885-1915.
- Stipetić, V.: Agrarna reforma i kolonizacija FNRJ 1945-1948, JAZU, Zagreb 1954, knj. 300.
- Tomić, S.: Drobšnjak, SAN, Odeljenje društvenih nauka, knj. 31, Beograd 1949.
- Tomić, S.: Piva i Pivljani, SAN, Odeljenje društvenih nauka, knj. 31, Beograd 1949.
- Cvijić, J.: Karst i čovek, Antropogeografski i etnografski spisi, knj. 2, Sabrana dela, knj. 9, Beograd 1966.
- Cvijić, J.: O Balkanskim psihičkim tipovima, Službeni list SRJ, Beograd 1966.
- Cvijić, J.: Antropogeografski problemi balkanskog poluostrva, sabrana dela, SANU, Književne novine, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1987.
- Fukujama, F.: Sudar kultura, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1997.
- Hantington, S.: Sukob civilizacija, CID, Podgorica 2000.
- Heneberg, M.- Gušić: Etnografski prikaz Pive i Drobnjaka, Narodna starina, knj. IX, 22, Zagreb 1930.
- Šibalić, V., Karadžić, S.: Drobnjak, porodice u Drobnjaku i njihovo porijeklo, MRG, Beograd 1995.

ABOUT „THE SOCIAL GENOTYPE“ OF THE SETTLERS FROM DURMITOR REGION IN VOJVODINA

Summary

The author analyses the social genotype of the settlers from Durmitor region (Republic of Montenegro) in Vojvodina on the occasion of their 62nd anniversary.

Starting from the definition of national culture by Fukujama, which considers culture as customs heritage, author views culture as a group of: tradition, history, beliefs, customs, collective memory, symbols, quantification and adequate forms of behavior.

Cultural values can have a positive or negative effect on socio-economic development. Considering that, every economic system becomes specific „cultural asset“, on which development depends on.

Based on the analysis of the rich literary material, as well as the personal experience (as a descendant of settlers), the author points out the main traits of the settlers: Dinara type personality, violent temper, epic spirit, traditional culture and peasant roots. The rich peasant experience and primeval attachment to agriculture makes up the rural character of these people.

The author analyses the roots of the settlers starting from the thesis that the appreciation of one's roots means the dignity of individuals and nations, as well as of their cultural identity.

Key words: national culture, settlers, moral, mentality, peasant roots